

برنامه‌ریزی در ایران ۱۳۵۶–۱۳۱۶

برنامه‌ریزی در ایران همواره به عنوان یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم در مدیریت اقتصاد کشور مطرح بوده است، بویژه با توجه به چالش‌های ساختاری، تحریم‌ها و نوسانات اقتصادی که لزوم شناخت عمیق و اصولی این فرآیند را دوچندان می‌کند اما ورود به مباحث برنامه‌ریزی بدون درک تاریخی، نظری و عملی آن می‌تواند به سردرگمی و تصمیم‌گیری‌های نادرست بیانجامد. کتاب «برنامه‌ریزی در ایران» نوشته دکتر مسعود نیلی، اقتصاددان برجسته و استاد دانشگاه شریف به همراه محسن کریمی، دقیقاً برای پاسخ به این نیاز تألیف شده است و در معرفی خود بر «مروری بر تجربیات برنامه‌ریزی توسعه در ایران و درس‌هایی برای آینده» تأکید دارد. این اثر به شکلی روشن و جامع، از بنیان‌های نظری برنامه‌ریزی تا تحولات عملی آن در ایران را پوشش می‌دهد و با نگاهی تحلیلی، نقاط قوت و ضعف برنامه‌های توسعه‌گذشته را بررسی می‌کند.

کتاب در قالب فصل‌های متعدد و با حجمی مناسب (در حدود ۳۰۰ صفحه)، از مباحث مقدماتی مانند تعاریف و تاریخچه برنامه‌ریزی در جهان شروع می‌کند و بتدریج به تجزیه و تحلیل برنامه‌های توسعه ایران پیش از انقلاب می‌پردازد. این رویکرد گام‌به‌گام باعث شده است مخاطبانی با سطوح مختلف دانش اقتصادی، از دانشجویان تا سیاست‌گذاران، بتوانند از محتوای آن بهره‌برند. ویژگی برجسته این کتاب، ترکیب داده‌های مستند با تحلیل‌های کاربردی است که به خواننده کمک می‌کند نه‌تنها با گذشته برنامه‌ریزی در ایران آشنا شود، بلکه برای مواجهه با چالش‌های آینده آفاق دید بهتری داشته باشد.

اگر شما نیز مشت‌هاست به دنبال درکی عمیق‌تر از اقتصاد ایران و نقش برنامه‌ریزی در شکل‌دهی به آن هستید اما نمی‌دانید از کجا آغاز کنید، مطالعه این کتاب می‌تواند راهنمای کامل و قابل اعتمادی برای قرار گرفتن در مسیر درست و حتی مشارکت در بحث‌های توسعه‌ای کشور باشد.

اخبار

لغو ممنوعیت ترخیص برنج در فصل برداشت

ممنوعیت ترخیص برنج در فصل برداشت در سال ۱۴۰۴ لغو و این موضوع ابلاغ شد.

همه ساله از تیرماه تا پایان مردادماه ترخیص برنج گمرکات ممنوع می‌شود، امسال این موضوع دارای کش‌وقوس فراوان بود و بعد از ابلاغیه دفتر مقررات با ابلاغیه رئیس مجلس شورای اسلامی، لغو ممنوعیت ترخیص برنج متوقف شد اما با نامه روز گذشته دفتر مقررات به گمرک ایران، لغو ممنوعیت ترخیص برنج مجدداً به جریان افتاده است. ۱۶ مهر مدیرکل دفتر واردات گمرک ایران لغو رفع ممنوعیت واردات برنج در فصل برداشت را ابلاغ کرده بود. لازم به ذکر است هیات دولت در مصوبه‌ای که اول تیرماه به تصویب رسید و در ۱۱ تیرماه نیز ابلاغ شده بود، ممنوعیت فصلی واردات و ترخیص برنج را لغو کرده بود. این ممنوعیت هر سال از ابتدای مرداد تا پایان آبان‌ماه به منظور حمایت از تولید داخلی و همزمان با فصل برداشت محصول اعمال می‌شد. گفتنی است دفتر مقررات صادرات و واردات سازمان توسعه تجارت طی نامه‌ای در تاریخ ۲ مهرماه ۱۴۰۴ به مدیرکل دفتر واردات گمرک ایران، لغو ممنوعیت ترخیص برنج در فصل برداشت را به استناد نامه رئیس مجلس ملغی‌الاثراً اعلام کرده است.

آغاز دور جدید عرضه خودروهای وارداتی

مدیر طرح واردات خودروی وزارت صنعت، معدن و تجارت از آغاز مرحله جدید «طرح فروش خودروهای وارداتی» در سامانه یکپارچه فروش خبر داد. مهدی ضعیفی اعلام کرد: متقاضیان می‌توانند از ۲۸ مهر تا چهارشنبه ۲۰ مهر برای خرید خودروهای وارداتی اقدام به افتتاح حساب و کالنی کنند. مدیر طرح واردات خودروی وزارت صمت افزود: در این دوره نیز متقاضیان باید مبلغ ۵۰۰ میلیون تومان را در یکی از بانک‌های عامل و کالنی کنند. وی گفت: جزئیات کامل نحوه ثبت‌نام و همچنین انواع مدل‌های خودروهای وارداتی که در این مرحله عرضه می‌شوند، به‌زودی در سامانه رسمی خودروهای وارداتی بارگذاری خواهد شد. بر اساس این گزارش، متقاضیان برای کسب اطلاعات بیشتر و مشاهده مدل‌های قابل عرضه، باید به سامانه رسمی فروش خودروهای وارداتی مراجعه کنند. این مرحله، دومین دوره عرضه خودروهای وارداتی در سال جاری محسوب می‌شود. پیش از این، نخستین دوره عرضه در ۲۸ تیرماه سال جاری انجام شده بود.

■ ■ ■

بدهی گندم‌کاران تسویه‌شد

رئیس بنیاد ملی گندمکاران با اشاره به پرداخت کامل بهای گندم تحویل داده شده به دولت، ابراز امیدواری کرد قیمت مصوب خرید تضمینی گندم هر چه زودتر اعلام شود. عطالله هاشمی، رئیس بنیاد ملی گندمکاران گفت: با پرداخت مبلغ ۴ هزار و ۶۹۹ میلیارد تومان از بایقمانده بهای گندمکاران تحویل داده شده به دولت، کل مطالبات امسال تسویه شد. هاشمی با بیان اینکه امسال نزدیک به ۷ میلیون و ۷۰۰ هزار تن گندم مازاد بر مصرف کشاورزان به ارزش حدود ۱۶۰ هزار میلیارد تومان به سیلوهای دولتی تحویل داده شده اظهار داشت: حدود ۵ درصد از این مبلغ پرداخت نشده بود که روز یکشنبه توسط سازمان هدفمندی یارانه‌ها در اختیار بانک کشاورزی قرار گرفت تا به حساب کشاورزان واریز شود. رئیس بنیاد ملی گندمکاران با خدا قوت به کشاورزان و دست‌اندرکاران تأمین امنیت غذایی مردم، از همراهی و همکاری سازمان برنامه و بودجه، سازمان هدفمندی یارانه‌ها و وزارت جهاد کشاورزی قدردانی کرد و افزود: امیدواریم تلاش‌ها برای تولید هرچه بهتر و بیشتر در فصل جدید ادامه یابد و کشاورزان با تکیه بر عنایت و برکت الهی فعالیت خود را مضاعف کنند.

نقش پیمان‌های پولی و تجارت ترجیحی با کشورهای منطقه برای عبور از محدودیت‌های غرب

افزایش تجارت بدون دلار

چارچوب توافق‌های ترجیحی، می‌تواند جایگزین مناسبی برای مبادلات دلاری باشد. کارشناسان اقتصاد معتقدند برای تحقق این هدف، لازم است دولت با جدیت بیشتری به توسعه زیرساخت‌های تجاری، اصلاح نظام تعرفه‌های و تقویت دیپلماسی اقتصادی منطقه‌ای بپردازد. همچنین تسهیل فرآیندهای گمرکی، ارتقای استانداردهای صادراتی و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، از جمله الزامات موفقیت در مسیر تجارت ترجیحی است.

توافق‌نامه‌های تجارت ترجیحی تنها ابزار فنی برای کاهش تعرفه‌انیستند، بلکه می‌توانند به عنوان اهرم‌های ژئواقتصادی برای تقویت روابط منطقه‌ای، کاهش وابستگی به غرب و بازسازی جایگاه ایران در تجارت جهانی عمل کنند. در شرایط کنونی، توسعه این توافق‌ها با کشورهای اوراسیا، آسیای مرکزی و جنوب آسیا، یک گام مؤثر در مسیر بازتعریف سیاست تجاری ایران و عبور از محدودیت‌های ارزی خواهد بود.

■ دلارزدایی از تجارت خارجی ایران

در ادامه مسیر ترسیم‌شده برای تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و دلارزدایی از تجارت خارجی ایران، نشست اخیر فعالان اقتصادی ایران و روسیه با حضور لئونید لوزنکو، رئیس شورای تجاری روسیه – ایران، نشان‌دهنده عزم مشترک ۲ کشور برای تعمیق روابط تجاری و عبور از موانع ساختاری در مسیر مبادلات دوجانبه است. این نشست نه‌تنها یک رویداد تشریفاتی نیست، بلکه بخشی از یک برنامه‌ریزی استراتژیک برای ایجاد زیرساخت‌های پایدار در حوزه تجارت، فناوری و مالی میان تهران و مسکو تلقی می‌شود.

تمرکز شورای تجاری روسیه – ایران بر توسعه همکاری‌ها در حوزه‌های فناوری‌های نوین، مخابرات، پزشکی و امنیت سایبری، نشان می‌دهد روابط اقتصادی ۲ کشور در حال عبور از سطح سنتی مبادلات کالایی به سمت مشارکت‌های فناورانه و زیرساختی است. این تحول، بویژه در شرایط تحریم، می‌تواند به ارتقای ظرفیت‌های داخلی ایران در حوزه‌های حساس و تحریم‌پذیر کمک کرده و وابستگی به فناوری‌های غربی را کاهش دهد.

از منظر تجاری، ترکیب صادرات و واردات میان ۲ کشور نشان‌دهنده مکمل بودن ساختارهای اقتصادی ایران و روسیه است. صادرات غلات، چوب، مواد معدنی و شیمیایی از روسیه، در کنار صادرات قطعات یدکی، محصولات کشاورزی، سیمان و انرژی از ایران، بستری مناسب برای توسعه تجارت ترجیحی و پیمان‌های دوجانبه فراهم کرده است. اینکه ۶۰ درصد از تجارت دوجانبه به محصولات کشاورزی اختصاص دارد، نشان‌دهنده ظرفیت بالای این بخش برای رشد و تنوع‌بخشی به سبب صادراتی ایران، بویژه در چارچوب توافق‌نامه‌های منطقه‌ای مانند اتحادیه اقتصادی اوراسیاست.

نکته کلیدی تأکید مقامات روس بر رفع موانع تجاری با ایران و اصلاح مقررات در چارچوب اوراسیا است. این موضوع، هم‌راستا با راهبرد ایران برای تبدیل توافق‌نامه تجارت ترجیحی به منطقه آزاد تجاری مهم است. تسهیل مقررات، کاهش تعرفه‌ها و حذف قوانین مزاحم، می‌تواند به آزادسازی ظرفیت‌های تجاری و افزایش سهم ایران در بازارهای منطقه‌ای منجر شود.

از منظر مالی، انجام بیش از ۸۰ درصد مبادلات تجاری ایران و روسیه با ریال و روبل، یک گام عملی در مسیر دلارزدایی و کاهش وابستگی به نظام مالی غربی است. حضور نمایندگان بانک‌های ایرانی و روسی در نشست‌های مشترک، نشان‌دهنده تلاش برای ایجاد زیرساخت‌های بانکی مستقل و تقویت پیمان‌های پولی دوجانبه است. اقدامی که می‌تواند تجارت را از تیررس تحریم‌های بانکی خارج کرده و امنیت مبادلات را افزایش دهد.

■ مسیر توسعه صادرات غیرنفتی

در مقطع کنونی، در مواجهه اقتصاد ایران با بازگشت تحریم‌های چندجانبه غرب، اتکا به رویکردهای منفعلانه و انتظار برای گشایش‌های دیپلماتیک کارآمد نیست اما بازآرایی استراتژیک در معماری اقتصادی کشور برای عبور از راهکارهای پراکنده به سوی یک دکترین منسجم، تاب‌آوری و استقلال اقتصادی از طریق تجارت ترجیحی ممکن است. در این چارچوب، توافق‌نامه‌های تجارت ترجیحی با کشورهای منطقه، بویژه اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا،

جدید و نبود بارش تا پایان مهر، زنگ هشدار را برای مدیریت مصرف به صدا درآورده است و همه نهادهای و شهروندان باید صرفه‌جویی را در دستور کار قرار دهند.

■ اهمیت طرح انتقال آب سد طالقان

محسن حیدری، مجری طرح انتقال آب جایگزین سد طالقان نیز در این باره اظهار کرد: عملیات لوله‌گذاری، نصب شیرآلات و تست‌های فنی به پایان رسید و از ۹ میلیون مترمکعب آبی که به هشتگرد و کرج منتقل شده است، سهم تهران نیز از طریق این مسیر تأمین شد. این طرح که از اسفند ۱۴۰۳ با حمایت دولت جدید و وزارت نیرو شتاب گرفت، نه برای افزایش سهمیه آب تهران، بلکه برای پایداری تأمین در شرایط بحرانی طراحی شده است. آب منتقل‌شده به رینگ تهران متصل می‌شود اما تخصیص نهایی آن بسته به نیاز روزانه و تصمیمات شرکت آب و فاضلاب متغیر خواهد بود. اجرای این پروژه از منظر فنی یکی از دشوارترین عملیات‌های انتقال آب در کشور بوده است؛ عبور از آزادراه‌ها، خیابان‌ها و کوچه‌های باریک همچون محدوده کردان، نیازمند دریافت مجوزهای متعدد از نهادهای دولتی و نظامی بود.

تمام طرح‌های عمرانی و توسعه‌ای کشور باید بر اساس ظرفیت واقعی منابع آبی بازنگری شود، یکی از اهداف کلیدی این بازنگری، کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی به سقف ۶۵ میلیارد مترمکعب است که می‌تواند نقش مهمی در مهار

طی سال‌های گذشته جمهوری اسلامی ایران با برخی کشورها از جمله ترکیه، پاکستان و اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا، توافق‌نامه‌های تجارت ترجیحی امضا کرده است؛ توافق‌نامه‌هایی که با کاهش تعرفه‌های گمرکی و تسهیل ورود کالاهای منتخب، زمینه‌ساز رشد قابل توجهی در حجم تجارت دوجانبه شده‌اند. بررسی اماره‌های رسمی نشان می‌دهد پس از اجرایی شدن این توافق‌ها، صادرات ایران به کشورهای طرف قرارداد افزایش یافته و در برخی موارد، تنوع کالایی نیز بهبود یافته است.

این تجربه موفق، اکنون در شرایطی که اقتصاد ایران با محدودیت‌های ارزی، تحریم‌های بانکی و نوسانات نرخ دلار مواجه است، می‌تواند به عنوان یک ابزار راهبردی برای توسعه تجارت خارجی و کاهش وابستگی به ارزهای غربی مورد استفاده قرار گیرد، بویژه همکاری تجاری با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا شامل روسیه، بلاروس، قزاقستان، ارمنستان و قرقیزستان ظرفیت بالایی برای گسترش صادرات غیرنفتی، تقویت زنجیره‌های تولید منطقه‌ای و تسهیل مبادلات مالی غیر دلاری دارد.

توافق‌نامه تجارت ترجیحی با اوراسیا که در سال‌های اخیر به صورت آزمایشی اجرا شده، نشان داده حتی در شرایط تحریم می‌توان از ظرفیت‌های منطقه‌ای برای حفظ و توسعه تجارت استفاده کرد. کاهش تعرفه‌ها برای بیش از ۸۰۰ قلم کالا، بویژه در حوزه‌های کشاورزی، صنایع غذایی، مصالح ساختمانی و پتروشیمی، موجب شده صادرکنندگان ایرانی بتوانند با قیمت رقابتی‌تری وارد بازارهای اوراسیا شوند. در مقابل، واردات کالاهای اساسی و مواد اولیه نیز با هزینه کمتر انجام شده و به کاهش فشار تورمی در داخل کمک کرده است. از منظر سیاست‌گذاری اقتصادی، گسترش توافق‌های تجارت ترجیحی با کشورهای همسایه و منطقه، نه‌تنها به توسعه صادرات و افزایش درآمد‌های غیرنفتی کمک

می‌کند، بلکه می‌تواند به عنوان یکی از مسیرهای عملیاتی برای دلارزدایی از اقتصاد ایران تلقی شود. در شرایطی که دسترسی به نظام مالی بین‌المللی محدود شده، استفاده از ارزهای ملی، تهااتر کالا و پیمان‌های پولی دوجانبه در

گروه اقتصادی: پروژه انتقال آب از سد طالقان به تهران در روزهای پایانی مهر و پس از عبور از مسیرهای پیچیده و فنی به بهره‌برداری کل‌رسان رسید؛ این پروژه یکی از مهم‌ترین اقدامات زیرساختی سال‌های اخیر محسوب می‌شود. شهر تهران با جمعیت ۹ میلیون نفر و مصرف روزانه‌ای که در فصل گرم به بیش از ۳ میلیون مترمکعب می‌رسد، نیاز آبی بسیار فزاینده از ظرفیت این خط انتقال دارد. با احتساب ظرفیت ۵ مترمکعب بر ثانیه که اکنون از طالقان به تهران منتقل می‌شود، این پروژه می‌تواند روزانه حدود ۴۳ هزار مترمکعب آب را تأمین کند؛ میزی که تنها حدود ۱۴ درصد از نیاز روزانه تهران را پوشش می‌دهد.

آمارها نشان می‌دهد بهره‌برداری کامل از این خط هرچند نمی‌تواند جایگزین منابع اصلی تأمین آب تهران همچون سد‌های لار، لتیان، مالمو و کرج شود اما نقش مکمل و پشتیبان را در شرایط کم‌آبی ایفا می‌کند. اهمیت این پروژه از چند منظر قابل توجه است؛ نخست آنکه در دوره‌هایی که بارندگی کاهش می‌یابد یا منابع اصلی دچار افت شدید می‌شود، این خط می‌تواند بخشی از فشار را از دوش سد‌های تهران بردارد. دوم آنکه اتصال این خط به رینگ آبرسانی تهران، امکان جابه‌جایی منابع را فراهم می‌کند و در مواقع اضطراری، می‌توان سهمیه‌ها را به صورت پویا تنظیم کرد، به‌علاوه با گسترش مناطق غربی تهران و افزایش جمعیت در شهرهای اطراف همچون کرج و هشتگرد، نیاز به منابع مکمل بیشتر از گذشته احساس می‌شود. با وجود این مزایا، اجرای پروژه‌های دیگر برای حل کسری آب تهران نیز در دستور کار قرار دارد، چراکه کاهش بارندگی، افت سطح سفره‌های زیرزمینی، فرسودگی شبکه توزیع و مصرف بی‌رویه، همچنان به عنوان چالش‌های اصلی باقی مانده‌اند. کارشناسان تأکید دارند در کنار توسعه زیرساخت‌ها، باید اصلاح الگوی مصرف، بازچرخانی آب و سرمایه‌گذاری بر منابع جایگزین همچون آب‌های ژرف یا انتقال از خلیج فارس نیز در دستور کار قرار گیرد.

عیسی بزرگ‌زاده، سخنگوی صنعت آب گفته «خط انتقال آب طالقان یکی از راهکارهای کمک به رفع مشکل ناترازی آب تهران است، این پروژه که در مسیری ۶۴ کیلومتری از راه طالقان به آبگیر بیلقان در کرج می‌رساند، اکنون ظرفیت انتقال ۵ مترمکعب در ثانیه را برای تهران، ۲٫۵ مترمکعب از خط قبلی و ۲٫۵ مترمکعب از مسیر جدید فراهم کرده است. از طرف دیگر باید توجه داشت کاهش بارندگی در سال آبی